

René Girard

VEIG SATANÀS
CAURE COM EL LLAMP

Introducció

VÍCTOR PÉREZ I FLORES

Traducció del francès

MAYKA LAHOZ

FRAGMENTA EDITORIAL

Títol original	<i>Je vois Satan tomber comme l'éclair</i> Grasset & Fasquelle, París, 1999
Publicat per	FRAGMENTA EDITORIAL Plaça del Nord, 4 08024 Barcelona www.fragmenta.cat fragmenta@fragmenta.cat
Collecció	BIBLIOTECA DE PENSAMENT CONTEMPORANI, 3
Director de la collecció	JOAN-CARLES MÈLICH
Primera edició	ABRIL DEL 2021
Direcció editorial	IGNASI MORETA
Producció gràfica	IRIS PARRA JOUNOU
Disseny de coberta	ELISENDA SEVILLA I ALTÉS
Impressió i relligat	ROMANYÀ VALLS, S. A.
© 1999	ÉDITIONS GRASSET & FASQUELLE pel text
© 2021	VÍCTOR PÉREZ I FLORES per l'estudi introductori
© 2021	MAYKA LAHOZ BERRAL per la traducció del francès
© 2021	FRAGMENTA EDITORIAL, S. L. U. per aquesta edició
Dipòsit legal	B. 1495-2021
ISBN	978-84-17796-45-7
 Generalitat de Catalunya Departament de Cultura	Amb la col·laboració del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya
	RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDIX

<i>Derrota i domini clandestí de Satanàs: Introducció a la lectura de René Girard.</i>	VÍCTOR PÉREZ I FLORES	7
<i>El fill del conservador del Palau Papal</i>		8
<i>Teoria mimètica: del boc expiatori a l'anyell de Déu</i>		12
<i>L'últim modern: un sistema holístic bastit sobre llots incerts</i>		16
<i>¿Apologeta o iconoclasta? La profunda ambigüïtat de René Girard</i>		18

VEIG SATANÀS CAURE COM EL LLAMP

<i>Introducció</i>		25
<i>Primera part</i>		
EL SABER BÍBLIC SOBRE LA VIOLÈNCIA		37
I És necessari que arribi l'escàndol		39
II El cicle de la violència mimètica		55
III Satanàs		73
<i>Segona part</i>		
RESOLT L'ENIGMA DELS MITES		91
IV L'horrible miracle d'Apol·loni de Tiana		93
V Mitologia		109
VI Sacrifici		121
VII L'assassinat fundador		137
VIII Les potències i els principats		155

Tercera part

EL TRIOMF DE LA CREU	163
IX Singularitat de la Bíblia	165
X Singularitat dels Evangelis	187
XI El triomf de la Creu	207
XII Boc expiatori	229
XIII La preocupació moderna per les víctimes	239
XIV La doble herència nietzscheana	251
 <i>Conclusió</i>	 267

DERROTA I DOMINI CLANDESTÍ DE SATANÀS
INTRODUCCIÓ A LA LECTURA DE RENÉ GIRARD

Víctor Pérez i Flores

VEIG SATANÀS CAURE COM EL LLAMP és la primera obra de René Girard que es publica en català. No és el seu llibre més conegut, ni tan sols el més important, però sí que es tracta de l'aplicació pràctica més reeixida de la seva gran aportació teòrica, la teoria mimètica.

En aquesta obra hi conflueixen, a parts iguals, el teòric de la literatura, l'antropòleg i l'exegeta bíblic. Representa, a més, un punt culminant de la teoria mimètica, ja que hi aborda un dels textos bíblics més importants: el *Decàleg*. També per primer cop, hi aborda els Evangelis, uns textos que, al seu torn, sostenen la seva teoria. A partir d'aquest moment, Girard deixarà de considerar la teoria mimètica com una teoria independent, o una invenció pròpia, per veure-la com un descobriment pregon de l'ànima humana i un aclariment fulgurant de la veritat cristiana. Ell no en dirà mai revelació, però en té tots els aires. VEIG SATANÀS CAURE COM EL LLAMP conté, per tant, i malgrat la seva aparent tangencialitat, tot René Girard.

El fill del conservador del Palau Papal

Si és veritat —com diu Lluís Duch— que hi ha una coïmplicació entre el «factor biogràfic» i el pensament d'un autor, no serà ociós aproximar-nos a alguns aspectes aparentment secundaris de la biografia de René Girard.

Ell, que va dedicar bona part de la seva obra a reinterpretar el mite d'Èdip, va encarnar-lo d'una manera singular. René Girard va néixer a Avinyó, una ciutat d'estructura medieval marcada fins al moll de l'os per un nyap monumental i una importunitat formidable que perfilen el seu *skyline* en totes les postals. El nyap és el pont de Sant Beneset, esdevingut patrimoni de la humanitat per tres motius: es troba mutilat de dos dels seus sis arcs originals, forma part d'una llarga història de ponts babèlics immolats invariablement i successivament al Roine, i protagonitza una cançó popular infantil: «on y danse, on y danse». La importunitat és el Palau dels Papes, una baluerna gegantina que durant més d'un segle i mig va servir de parapet a una bona colla de papes de Roma desertors, que preferien fer la gara-gara al rei de França abans que enfrontar-se a un Col·legi Cardenalici que no parava de fer-los la guitza.

Aquestes dues singularitats colossals són l'orgull i la identitat de tot avinyonès. Joseph Girard (Avinyó, 1881-1962) va ser un home igualment singular i molt popular a l'Avinyó de la seva època. Fou un reputadíssim paleògraf republicà i menjacapellans —per bé que maridat amb una catòlica devota—, summament erudit i considerablement cordial amb els seus convilatans. Una celebritat local de primer ordre a qui el nomenclàtor municipal ha tingut en consideració dedicant-li un carrer. Primer va ser nomenat conservador del

prestigiós Museu Calvet i, més endavant, conservador del Palau dels Papes d'Avinyó. Amb una publicació gairebé anual, el Palau dels Papes i *monsieur* Girard van acabar esdevenint un tàndem inseparable als ulls dels avinyonesos. Va tenir tres fills i dues filles.

El segon fill, René, va néixer el dia de Nadal de 1923. Joseph va consentir que el nadó fos batejat, però va aprofitar l'avinentsa per permetre's l'humorada de posar-li els noms de Noël i Theophile. Ambdós agnoms acabaran sent, si no noms parlants, autèntiques vocacions per al nostre autor.

No és gens estrany que el petit René veiés en el prohombre de son pare el model a imitar per antonomàsia: performativament, és difícil imaginar una ocupació que, als ulls d'un infant, escenifiqui amb una puixança més gran la figura de savi intel·lectual que la de conservador de museu en general i, encara molt més, d'un monument del patrimoni de la humanitat com el Palau dels Papes; sigui davant la resta de guies turístics del lloc, del papa, del president de la República francesa o d'una delegació de savis de la UNESCO, el seu ofici, dins les parets del palau, consisteix a lluir-se com a cicerone i ser el més savi de tots. Això és el que tothom espera i ningú no està disposat a discutir. Com descobrirà més endavant, fins i tot els filòsofs més celebrats tenen un corcò al despatx del costat disposat a posar-los bastons a les rodes. Aquesta potència devia causar una impressió molt viva al nostre autor, ja que va intentar calcar els passos del seu progenitor amb tanta fidelitat com va poder. Inicialment anticlerical com son pare, va estudiar la mateixa carrera que son pare: paleografia; en la mateixa escola prestigiosa que son pare: l'École Nationale des Chartes, i, fins i tot, l'any 1947 va defensar una tesina dins l'àmbit predilecte de son pare: la història local d'Avinyó. El treball portava el

títol de *La vie privée à Avignon dans la seconde moitié du xve siècle*. Se situava precisament en l'època posterior en què els papes i antipapes van anar fent via definitivament cap a Roma —buidant de contingut la carcassa gegantina que dona perfil i sentit a la ciutat— i després que una altra inundació s'enduqués un parell d'arcs d'un dels ponts que van precedir l'actual. D'Avinyó només en quedaria l'espectre d'un poder esllanguit i el símbol de l'heterodòxia.

Ara bé, com que, malgrat els esforços mimètics, no va aconseguir *ser* son pare, aquell mateix any va acceptar una beca i va migrar tan lluny com va poder. A la Universitat d'Indiana, als Estats Units. Per bé que el seu àmbit d'estudis era la història, la beca comportava impartir lliçons de llengua i literatura franceses. Va haver de llegir les grans obres de la literatura francesa i adquirir les eines de la teoria de la literatura al galop, esperonat per l'amenaça d'encalç dels seus deixebles. Va aprendre molt i hi va trobar gust. Es va convertir en professor de llengua i, sobretot, en teòric de la literatura. Als Estats Units hi havia de passar un any. No en va tornar mai més. Es va casar als Estats Units i va formar una família americana. A diferència d'altres pensadors francesos —que, com ell, van fer les Amèriques—, no va alternar mai la docència a una banda i altra de l'Atlàntic. No seria gens exagerat afirmar que René Girard és un autor americà en llengua francesa. Qui havia de ser una celebritat local a Avinyó es va convertir en un metec. Una mena de sofista a la grega que va vagar de cap a cap dels Estats Units, ensenyant francès i ocupant càtedres cada vegada més prestigioses a les universitats més selectes.

Hi ha un fet tràgic que, al meu entendre, va marcar tant el seu exili americà com la significació central que prendran

la violència i el sacrifici en la seva obra. Poc després de desembarcar als Estats Units, no sabem exactament quan, un germà seu es va suïcidar. El més rellevant del fet és que d'això Girard no en va parlar mai, fins que, ja als setanta-tres anys, un reporter alemany el va sorprendre preguntant si en la seva família hi havia algun cas de víctima expiatòria fruit de la violència. Després d'exposar el sentiment de culpa i impotència que va planar sempre més en la seva família, va confessar que no havia pensat mai aquella mort en aquests termes i, després d'un llarg i profund silenci, va reblar: «...i això és prou significatiu».¹

La crònica laudatòria de l'École Nationale des Chartes d'on hem tret la semblança de Joseph Girard, tot i que descriu una senectut feixuga, entristida i absent, no esmenta enlloc ni el tràgic incident familiar ni el nom del suïcida. Per contra, sí que presenta el senyor Girard com el pare orgullós d'un íncit metge avinyonès, Henri, i fa una lacònica menció a un altre fill que, tot i haver estudiat a l'egregia escola de Chartes, va resultar ser un descostat que, renunciant al guiatge de son pare, va migrar a l'Amèrica del Nord, René. L'exili pren aparença d'ostracisme.²

Els ulls abaltits de Joseph Girard van poder llegir la dedicatòria «à mes parents» impresa a l'inici de la primera obra important del seu fill René, publicada el 1961. Probablement ja no va poder llegir la resta del contingut; la crònica diu

¹ Michael SCHMIDT-KLINGENBERG / Susanne KOELBL, «Der Südenbock hat ausgedient. Der Anthropologe und Religionswissenschaftler René Girard über archaische Rituale und Gewalt in der Gesellschaft», *Der Spiegel*, núm. 35 (25-8-1997), p. 112-115.

² Jacques DE FONT-RÉAULX, «Joseph Girard (1881-1962)», *Bibliothèque de l'École des Chartes*, vol. 120 (1962), p. 325-329.

que, a poc a poc, va deixar d'estar present, fins que va morir el maig de 1962.

Teoria mimètica: del boc expiatori a l'anyell de Déu

Aquesta primera obra important és *Mensonge romantique et vérité romanesque* (1961), on Girard desenvolupa la teoria del desig triangular, que no hauria passat de ser una eina d'anàlisi textual si simplement s'hagués mantingut en l'àmbit de la teoria literària. Segons Girard, el que distingeix els fulletons romàntics de la gran novel·la és que en aquesta última es fan explícits els mecanismes del desig triangular, que són la base de la teoria mimètica. Serà l'estudi dels grans novel·listes el que li permetrà descobrir la dinàmica d'aquest desig.

Amb tot, entre aquests autors hi ha diferències. Posem el cas del *Quixot*: segons Girard, Alonso Quijano es converteix en Don Quijote a base d'imitar (de voler *ser*) l'heroi llegendari Amadís de Gaula. Aquest cas no serà conflictiu perquè el model a imitar és extern a l'àmbit de l'acció del personatge. Amadís de Gaula és inaccessible per a Quijano i, per tant, no li és competidor. En canvi, el problema el tindran personatges com l'home del subsol de Dostoievski, que no sap què vol i es mira a tothom amb enveja, convençut que tots els altres posseeixen alguna cosa que li correspondria a ell —en realitat, el que vol és *ser* els altres. Per René Girard, tots i cadascun de nosaltres som aquest home del subsol, les propietats del qual només adquireixen valor quan són cobjades per algú altre.

¿Però què passa? Que, quan tots al nostre voltant tenen alguna cosa que desitjaríem, tots es converteixen en el

nostre rival. I d'aquesta manera, el que d'entrada sembla un mecanisme psicològic individual de poca volada, quan es trasllada a escala social pren dimensions ingents (el que Girard en dirà «crisi mimètica»). Tot i que a *Mensonge romantique et vérité romanesque* la base d'aquesta teoria ja està establerta, no la desenvoluparà plenament fins que no publiqui, onze anys més tard, *La violence et le sacré* (1972). Així és com el teòric de la literatura haurà de convertir-se en antropòleg per copsar l'abast de la seva pròpia teoria, que tindrà com a clau de volta el mecanisme del boc expiatori, el sistema que permetrà resoldre la crisi mimètica que segons ell s'amaga indefectiblement en els orígens de tota cultura.

Expliquem-la amb un exemple pedestre. Tota mestra de llar d'infants sap que l'aparició d'una joguina propietat d'un alumne desfermarà les ires de tot el grup. La lluita de tots contra tots pot desbordar la societat, que necessita tamar tot un seguit de mecanismes per assenyalar un enemic comú sobre el qual caurà la ira unànime de la col·lectivitat. Aquest enemic comú és el boc expiatori. El pas del *tots contra tots* al *tots contra un* genera una pau interna i crea una comunitat fonamentada en un crim compartit. És important que quedi oculta la naturalesa d'aquest assassinat fundacional: d'una banda, la societat justifica aquest assassinat com un acte de justícia en la mesura que fa responsable el boc expiatori de tot el desordre causat per la crisi mimètica; d'altra banda, el fet que el linxament col·lectiu proporcioni a la massa una pau inaudita fins aleshores dona a la víctima propiciatòria poders sobrenaturals: el boc esdevé diví i el silenci al voltant del boc es torna sagrat.

Aquesta relació entre la violència i el sagrat és la base de totes les cultures. Ja a *La violence et le sacré* s'entreveu que